

Wojnowski, Edmund

Z dziejów Polskiej Partii Socjalistycznej na Warmii i Mazurach w latach 1945-1948

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 4, 581-602

1965

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Z DZIEJÓW POLSKIEJ PARTII SOCJALISTYCZNEJ NA WARMII I MAZURACH W LATACH 1945—1948

W ukształtowaniu stosunków politycznych na Warmii i Mazurach w latach 1945—1948 istotną rolę odegrała wojewódzka organizacja Polskiej Partii Socjalistycznej.

Historia jej powstania i rozwoju jest mało znana, w dotychczasowych bowiem publikacjach, dotyczących tego okresu, rola Polskiej Partii Socjalistycznej w procesie formowania się nowego oblicza regionu jest zaledwie zaznaczona. Artykuł ten zamierza choć w części ukazać rozwój organizacyjny Polskiej Partii Socjalistycznej w Olsztyńskim oraz pewne elementy jej działalności. Szczupłość źródeł, jakie zachowały się szczególnie dla pierwszego okresu działalności Polskiej Partii Socjalistycznej na tym terenie, utrudnia dokładne prześledzenie procesu rozwoju i przemian ideologicznych i politycznych, które miały w niej miejsce. Dlatego też uwagi wyrażone na ten temat mają charakter dyskusyjny.

1. ROZWÓJ ORGANIZACYJNY

Wśród organizatorów placówek administracyjnych i gospodarczych na Warmii i Mazurach, znalazła się także grupa działaczy Polskiej Partii Socjalistycznej, delegowana przez instytucje centralne. Po krótkim okresie, koniecznym dla zapoznania się z warunkami okręgu, działacze Polskiej Partii Socjalistycznej przystąpili do prac przygotowawczych nad powołaniem Wojewódzkiego Komitetu Robotniczego. Pierwsze zebranie Komitetu Organizacyjnego odbyło się 24 kwietnia 1945 r. w mieszkaniu Antoniego Kalecińskiego przy ul. Żelaznej 7 w Olsztynie. Obecni byli na nim delegaci (pełnomocnicy) Centralnego Komitetu Wykonawczego: Władysław Mizielski, Stefan Cendrowski, Józef Strömich, Antoni Kaleciński oraz Jan Gan. Na zebraniu tym przedyskutowano sposób przygotowania zebrania organizacyjnego Polskiej Partii Socjalistycznej w Olsztynie¹. Następne zebranie odbyło się dwa dni później — 26 kwietnia 1945 r.; poświęcono je przygotowaniu listy kandydatów do Wojewódzkiego Komitetu Robotniczego². Zebranie organizacyjne zwołano na 27 kwietnia 1945 r., na które przybyło 40 osób. Wśród zaproszonych gości znaleźli się przedstawiciele Polskiej Partii Robotniczej, Stronnictwa Ludowego i Milicji Obywatelskiej. Po referatach, z których jeden dotyczył problemów ogólnopolitycznych, a drugi sytuacji w okręgu mazurskim, deklarację o współpracy złożył przedstawiciel Stronnictwa Ludowego Jerzy Burski. W dyskusji podniesiono między innymi konieczność zorganizowania współpracy czterech stronnictw demokratycznych. Wybrany Wojewódzki Komitet Robotniczy Polskiej Partii Socjalistycznej w Olsztynie ukonstytuował się, jak następuje: Przewodniczący — Władysław Mizielski; wiceprzewodniczący — Józef Strömich;

¹ Archiwum Zakładu Historii Partii KC PZPR 235/VII—67 (dalej AZHP).

² Ibidem.

I sekretarz — Andrzej Bugajski; II sekretarz — Stefan Cendrowski; skarbnik — Jan Gan; członkowie: Antoni Kaleciński, Marian Połoński i Jan Dworak³. Na posiedzeniu Wojewódzkiego Komitetu Robotniczego 7 maja 1945 r. dookoopowano do tego składu Mieczysława Stefaniaka i Edwarda Prokopowicza⁴. Powołany do życia Wojewódzki Komitet Robotniczy skoncentrował się w pierwszym okresie na:

- 1) budowie sieci organizacyjnej Polskiej Partii Socjalistycznej w całym okręgu,
- 2) udziale w kształtowaniu budzącego się życia politycznego.

Już 5 maja 1945 r. powołano do życia stałą Komisję Porozumiewawczą Stronnictw Demokratycznych na Okręg Mazurski. W jej skład weszło po trzech przedstawicieli każdej partii. Na pierwszym posiedzeniu Komisji rozpatrywano sprawę wynagrodzeń pracowników fizycznych oraz propozycje powołania do życia terenowych organizacji związków zawodowych⁵. Budowa sieci organizacyjnej była ściśle związana z organizacją placówek administracji państwowej i gospodarczej oraz postęпами w osadnictwie. Powołanie pierwszych powiatowych komitetów Polskiej Partii Socjalistycznej zbiega się w zasadzie z uruchomieniem lub ustabilizowaniem się starostw powiatowych, oddziałów „Społem”, urzędów pocztowych itp. Do końca 1945 r. zorganizowano już 10 powiatowych komitetów⁶.

Proces powstawania powiatowych komitetów ilustruje poniższe zestawienie:

Powiat	data zorganizowania	liczba członków na 31 VII (w nawiasie na 1 X 1945 r.)
Olsztyn miasto i powiat	13 V 1945 r.	40 (320)
Pasłęk	18 VII 1945 r.	35 (19)
Ława	23 VII 1945 r.	33 (38)
Lidzbark	24 VII 1945 r.	19 (49)
Morağ	20 VII 1945 r.	40 (70)
Ostróda	12 VI 1945 r.	127 (126)
Szczytno	11 VI 1945 r.	96 (29)
Węgorzewo	16 VII 1945 r.	35 (35)
Mrağowo	11 VI 1945 r.	42 ⁷ (25) ⁸
Bartoszyce	brak danych	brak danych
Braniewo	2 VIII 1945 r.	30
Górowo Iławeckie	VIII 1945 r.	15
Pisz	20 IX 1945 r.	35
Giżycko	29 VIII 1945 r.	59
Nidzica	brak danych	brak danych
Biskupiec	26 VIII 1945 r.	65
Kętrzyn	28 VI 1945 r.	39 ^{9a}

³ Ibidem, protokół zebrania organizacyjnego Wojewódzkiego Komitetu Robotniczego PPS w Olsztynie. (WKR PPS).

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

⁶ Składnica Akt KW PZPR w Olsztynie 22/VII/1 Sprawozdanie WK PPS z 7 VIII 1945 r. (dalej SAKW).

⁷ Ibidem — Stosunkowo duża liczba członków w Ostródzie da się wytłumaczyć znacznym liczebnie środowiskiem kolejarskim oraz działalnością na tym terenie Stefana Cendrowskiego, który piastował tam stanowisko starosty powiatowego.

⁸ Dane dla pow. bartoszyckiego na 1 X 1945 r.

^{9a} SAKW 22/VII/1 sprawozdanie WK PPS z 1 X 1945 r. W sprawozdaniu tym podaje się mniejszą liczbę członków w pow. pasłęckim (19), szczyńskim (29), mrağowskim (25). Trudno przyjąć, by w ciągu jednego miesiąca miał miejsce tak znaczny odpływ członków, można zatem przyjąć, że dane z poprzednich miesięcy były zawyżone.

Do października 1945 r. powstały także pierwsze komitety miejskie (miasteczkowe — EW) w Tolkmicku, Pomorskiej Hawie, Lubieniowie i Barczewie⁹. Łączność Wojewódzkiego Komitetu z młodymi organizacjami powiatowymi była bardzo luźna i raczej przypadkowa. Wynikało to z braku stabilizacji kadrowej w samym Komitecie Wojewódzkim. 3 września 1945 r. zmarł pierwszy przewodniczący Wojewódzkiego Komitetu — Władysław Mizielski. Przewodnictwo na krótki czas objął Józef Strömich. W październiku nastąpiła reorganizacja Wojewódzkiego Komitetu, w wyniku której przewodniczącym został Stefan Cendrowski, zaś Strömich przyjął obowiązki wiceprzewodniczącego. W czasie tej reorganizacji dokooptowano do Wojewódzkiego Komitetu Aleksandra Ekierta, Tadeusza Pałuckiego, Antoniego Mroczkowskiego i Jerzego Eliaszewicza¹⁰. W tym okresie ukształtowała się także jego struktura organizacyjna. Organem wykonawczym Wojewódzkiego Komitetu i ciałem kierującym bieżącą pracą był sekretariat, składający się z pierwszego, drugiego, a później i trzeciego sekretarza i skarbnika. W omawianym okresie funkcjonowało w Wojewódzkim Komitecie Polskiej Partii Socjalistycznej w Olsztynie pięć wydziałów:

1. Ogólnoorganizacyjny z referatami: personalnym, samorządowym, spółdzielczym, młodzieżowym, wojskowym, oświaty i kultury, pracy i opieki społecznej, sportowym; 2. Propagandy; 3. Związków Zawodowych; 4. Rolny; 5. Finansowo-Gospodarczy. Istniała także samodzielna Sekcja Nauczycielska¹¹. Strukturę tę stworzono na wyrost. Wojewódzki Komitet nie dysponował bowiem taką liczbą przygotowanych kadr partyjnych, która pozwoliłaby nawet na jednoosobowe obsadzenie wydziałów. Świadczy o tym fakt, że I sekretarz Wojewódzkiego Komitetu, Andrzej Bugajski pełnił równocześnie funkcję kierownika Wydziału Ogólnoorganizacyjnego oraz kierował trzema referatami tego Wydziału. W podobnej sytuacji znaleźli się także inni pracownicy¹². Stan ten ulegał dość częstym zmianom ze względu na znaczną płynność kadr Wojewódzkiego Komitetu. Odbiło się to także na kontaktach Wojewódzkiego Komitetu z powiatowymi komitetami. Przypadkowy charakter tych kontaktów powodował, że instancje powiatowe rozwijały swą działalność dość żywiołowo. Rozwój Partii w poszczególnych powiatach, a przede wszystkim — kierunki jej działania — określone były w znacznym stopniu osobowością kierowniczej grupy aktywu. Do końca 1945 r. Polska Partia Socjalistyczna powiększała swój stan posiadania prawie wyłącznie w miastach. Do 31 stycznia 1946 r. działało w Olsztyńskim 17 powiatowych komitetów, 5 komitetów miasteczkowych, 2 komitety kolejowe i tylko 4 komitety gminne¹³. Liczba członków wojewódzkiej organizacji wynosiła w tym czasie 1766¹⁴. Nie można odwrócić dla tego okresu składu socjalnego wojewódzkiej organizacji Polskiej Partii Socjalistycznej. Wchodził do niej, jak można wnioskować z fragmentarycznych danych oraz z porównania ze składem socjalnym w okresie późniejszym, głównie pracownicy umysłowi (przeważnie z administracji państwowej i gospodarczej), kolejarze i pocztowcy. Pokażny odsetek stanowili również rzemieślnicy i tzw. wolne zawody¹⁵.

O słabej pracy organizacyjnej oraz wewnątrz Partii świadczy fakt zwołania po raz pierwszy narady przewodniczących i sekretarzy powiatowych komi-

⁹ SAKW 22/VII/1 sprawozdanie WK PPS z z 1 X 1945.

¹⁰ SAKW 22/VII/1 sprawozdanie WK PPS za okres od 1 X do 30 XI 1945.

¹¹ SAKW 22/VII/1 sprawozdanie WK PPS z 30 IX 1945.

¹² Ibidem.

¹³ SAKW 22/VII/1 sprawozdanie WK PPS z 31 I 1946.

¹⁴ Ibidem oraz AZHP 235/VII/113.

¹⁵ SAKW 22/VII/1 sprawozdanie WK PPS.

tetów dopiero 5 maja 1946 r.¹⁶. Narada ta zapoczątkowała w życiu organizacyjnym pierwszą tzw. kampanię werbunkową, która objęła okres przed referendum. Otworzyła ona także okres przygotowań do I Wojewódzkiego Zjazdu Polskiej Partii Socjalistycznej, który odbył się 9 i 10 czerwca 1946 r.¹⁷. Na tej naradzie sprecyzowano po raz pierwszy główne kierunki działania organizacji wojewódzkiej. W ocenie dotychczasowego rozwoju zaakcentowano trudności organizacyjne, które wystąpiły zarówno w powiatowych komitetach jak i Wojewódzkim Komitecie¹⁸. Pierwsze efekty ożywienia organizacyjnego widać już pod koniec maja 1946 r. Wzrosła znacznie liczba gminnych komitetów — do 13, miejskich (miasteczkowych — EW) — do 21 i zawodowych — do 5. Na koniec maja 1946 r. w wojewódzkiej organizacji Polskiej Partii Socjalistycznej było 2130 członków¹⁹.

Z takim, w przybliżeniu, stanem organizacyjnym olsztyńska organizacja Polskiej Partii Socjalistycznej zamknęła pierwszy okres swego rozwoju. Cezure tego okresu stanowi I Wojewódzki Zjazd Polskiej Partii Socjalistycznej w Olsztynie, który odbył się 9 i 10 czerwca 1946 r. Materiały zachowane z tego Zjazdu wykazują, że problemy organizacyjne i wewnątrzpartyjne zajęły stosunkowo niewiele miejsca w dwudniowych obradach. Natomiast bardzo starannie przygotowano jego oprawę propagandową. Jedną z imprez Zjazdu było odsłonięcie pomnika Stefana Jaracza i pochód członków Polskiej Partii Socjalistycznej i Organizacji Młodzieżowej Towarzystwa Uniwersytetów Robotniczych²⁰.

Na I Zjeździe silne były akcenty polityczne, związane ze stanowiskiem Polskiej Partii Socjalistycznej i Bloku Stronnictw Demokratycznych w sprawie referendum²¹. Wówczas wybrano nowy Komitet Wojewódzki, w skład którego weszli: przewodniczący — Tadeusz Koral²²; wiceprzewodniczący — Stefan Cendrowski; I sekretarz — Józef Kretkowski; II sekretarz — Antoni Mroczkowski; III sekretarz — Zygmunt Swidowski; skarbnik — Józef Porycki²³. Po Zjeździe nastąpiło wyraźne ożywienie działalności organizacyjnej — bardziej aktywne stały się także kontakty Wojewódzkiego Komitetu z powiatowymi komitetami. W okresie jesiennym olsztyńska organizacja Polskiej Partii Socjalistycznej przygotowywała się do nowej kampanii werbunkowej. Wspomniana pierwsza kampania — przyniosła w efekcie wzrost liczby członków Polskiej Partii Socjalistycznej do 2948²⁴. W drugiej kampanii postawiono sobie dalej idące cele. Wiązało się to z tendencjami centralnymi, forsującymi szybki

¹⁶ SAKW 22/VII/1 protokół z pierwszej odprawy przewodniczących i sekretarzy PK PSS z województwa olsztyńskiego. KW PPR odbył pierwszą naradę sekretarzy KP i czołowego aktywu już w miesiącu sierpniu 1945 — w grudniu tegoż roku PPR w Olsztynie przeprowadziła kampanię sprawozdawczo-wyborczą do KP, a w kwietniu 1946 r. odbyła się pierwsza wojewódzka konferencja sprawozdawczo-wyborcza.

¹⁷ AZHP 235/7/67 protokół z pierwszego wojewódzkiego Zjazdu PPS w Olsztynie.

¹⁸ SAKW 22/VII/3.

¹⁹ SAKW 22/VII/1 sprawozdania.

²⁰ AZHP 235/VII/67 protokół z pierwszego wojewódzkiego Zjazdu PPS oraz „Wiadomości Mazurskie”.

²¹ Ibidem.

²² Tadeusz Koral-Krzysztof, od grudnia 1945 r. wicewojewoda olsztyński, został dokooptowany do składu WK PPS w styczniu 1946 r. Stał się z chwilą przybycia do Olsztyna faktycznym przywódcą wojewódzkiej organizacji PPS. Miał za sobą bogatą przeszłość polityczną — w okresie okupacji był działaczem RPPS i pełnił kierownicze funkcje w jej oddziałach zbrojnych.

²³ SAKW 22/VII/1 sprawozdanie KW PPR do dnia 1 X 1947.

²⁴ AZHP 235/VII/113 sprawozdanie WK PPS za IX 1946 r.

wzrost liczbowy członków Partii. Te tendencje zaważyły na charakterze kampanii werbunkowej. Nastąpiło normalne w takich „akcjach” obniżenie wymagań w stosunku do nowo wstępujących, co oznaczało otwarcie drogi do Partii dla elementu koniunkturalnego, klasowo i politycznie obojętnego. W Olsztyńskim druga kampania werbunkowa w Polskiej Partii Socjalistycznej zbiegła się z procesem rozkładu organizacyjnego i politycznego w Polskim Stronnictwie Ludowym. Likwidacja ogniw organizacyjnych tego Stronnictwa powodowała, że część członków Polskiego Stronnictwa Ludowego przechodziła do stronnictw demokratycznych, głównie do Stronnictwa Ludowego i Polskiej Partii Socjalistycznej. Warto przypomnieć, że jest to okres przed zawarciem umowy o jedności działania Polskiej Partii Robotniczej i Polskiej Partii Socjalistycznej, dla którego charakterystyczne były próby kokietowania przez Polskie Stronnictwo Ludowe prawicowych elementów w Polskiej Partii Socjalistycznej. Napływ byłych członków Polskiego Stronnictwa Ludowego do ogniw pepeesowskich odbił się w konsekwencji niekorzystnie na kształtowaniu kierunków działania wojewódzkiej organizacji i układu sił wewnątrz Partii. Liczbowe wyniki kampanii werbunkowej są efektowne. Tylko w okresie od 1 listopada 1946 r. do 31 grudnia 1946 r. stan członków w Polskiej Partii Socjalistycznej w Olsztyńskim wzrósł o 63⁹/₆²⁵.

Wyniki akcji werbunkowej ilustruje załączona tabela.

Stan członków Polskiej Partii Socjalistycznej w woj. olsztyńskim
na dzień 31 XII 1946 r.
(z uwzględnieniem wyników akcji werbunkowej)

Powiat	Stan w dniu 1 XI 1946	Przybyło w wyniku akcji werbunkowej	Stan w dniu 31 XII 1946
1. Bartoszyce	54	49	103
2. Braniewo	226	259	485
3. Biskupiec	400	243	643
4. Kętrzyn	151	164	315
5. Górowo Iław.	37	19	56
6. Lidzbark Warm.	85	45	130
7. Giżycko	232	68	300
8. Morąg	354	352	706
9. Mrągowo	125	71	196
10. Nidzica	82	70	152
11. Ostróda	240	192	432
12. Pisz	96	22	118
13. Iława	550	150	700
14. Pasłęk	60	61	121
15. Szczytno	180	85	265
16. Węgorzewo	65	20	85
17. Olsztyn pow.	32	16	48
18. Olsztyn m.	718	454	1172
R a z e m:	3687	2340	6027 ²⁶

Bezpośrednio po Zjeździe Wojewódzkim nastąpiło ożywienie pracy organizacyjnej i wewnątrzpartyjnej, zaznaczające się m. in. w częstszych kontaktach pracowników Wojewódzkiego Komitetu z ogniwami terenowymi zarówno poprzez narady wojewódzkie, jak i pobyt w powiatach. Jednak już w listopadzie 1946 r. dojrzał ostry konflikt wewnątrz samego Wojewódzkiego Komitetu²⁷.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem.

²⁷ AZHP 235/VII/68 pismo CKW do WK PPS w Olsztynie w sprawie wyników pokontrolnych.

W wyniku kontroli, przeprowadzonej przez inspektorów Centralnego Komitetu Wykonawczego, doszło do ponownej reorganizacji Wojewódzkiego Komitetu²⁸. Centralny Komitet Wykonawczy, na skutek przeprowadzonej kontroli, wydał bardzo ostrą i krytyczną ocenę pracy Wojewódzkiego Komitetu w Olsztynie. Pismo, przekazujące tę ocenę, zaczynało się od słów: „Biorąc pod uwagę wyniki pracy Wojewódzkiego Komitetu, które pod każdym względem są mierne...”²⁹.

Nad wynikami kontroli Centralnego Komitetu Wykonawczego obradowało plenarne posiedzenie Wojewódzkiego Komitetu 9 stycznia 1947 r. Wykazało ono, że niedomagania w pracy organizacyjnej były znaczne. Inspektor Zabielski, reprezentujący Centralny Komitet Wykonawczy, szczególnie ostro krytykował sekretariat Wojewódzkiego Komitetu twierdząc, że „aparatus wykonawczy właściwie nie istnieje”. Na posiedzeniu tym wybrano nowy sekretariat w składzie: I sekretarz — Stefan Cendrowski; II sekretarz — Henryk Arendarski; III sekretarz — Mieczysław Chwaliński; skarbnik — Antoni Mroczkowski³⁰.

W 1947 r. nastąpił bardzo dynamiczny wzrost liczby członków Polskiej Partii Socjalistycznej w Olsztyńskim. W czerwcu tego roku organizacja wojewódzka osiągnęła najwyższą liczbę członków 12 471. Stan ten zmienił się jednak *in minus* do końca roku³¹.

Rozwój Partii w pierwszym półroczu 1947 r. ilustruje załączona tabela:

	I	II	III	IV	V	VI
1. Partoszyce	152	165	178	200	200	241
2. Biskupiec	693	845	870	1300	1300	1300
3. Braniewo	511	483	524	600	600	600
4. Kętrzyn	341	420	450	550	550	560
5. Górowo Iław.	74	72	72	120	120	150
6. Lidzbark Warm.	117	122	150	220	220	262
7. Giżycko	320	341	402	500	534	536
8. Morąg	1034	1025	1055	1500	1500	1500
9. Mrągowo	238	250	274	350	350	350
10. Nidzica	250	250	270	300	300	337
11. Ostróda	534	609	725	850	930	950
12. Pisz	117	120	120	200	200	200
13. Pasłęk	114	131	150	200	200	210
14. Iława	711	781	800	1120	1120	1120
15. Szczytno	350	600	617	820	1300	1300
16. Węgorzewo	106	123	128	200	200	200
17. Olsztyn pow.	60	58	60	320	320	320
18. Olsztyn m.	1700	1519	1742	2050	2131	2255
R a z e m :	7022	7914	8595	11400	12095	10471

Sprawczdanie listopadowe Wojewódzkiego Komitetu za rok 1947 wykazało już tylko 10 550 członków³².

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem.

³¹ SAKW 22/VII/1.

³² Ibidem — na podstawie istniejących dokumentów trudno wyjaśnić ten gwałtowny spadek liczby członków. Nie wskazują one, by w tym okresie odbywała się szersza akcja weryfikacyjna. Z protokołów poszczególnych powiatów można wnioskować, że niektóre powiatowe komitety PPS podawały zawyżone stany członków, i że na skutek poczynił porządkujących — urealniono stan członków wojewódzkiej organizacji PPS. W 1947 r. miały miejsce wypadki przechodzenia członków PPS do PPR. Nie mogły one jednak spowodować aż tak gwałtownych zmian liczbowych w PPS-ie. Pewien

Skład socjalny dla tego okresu przedstawiał się następująco:

	wrzesień 1947	listopad 1947
robotnicy	1885	1928
kolejarze	989	1027
nauczyciele	238	270
urzędnicy	1064	1859
pocztowcy	233	255
MO, UB, wojsko	90	87
kupcy, handlowcy	166	184
wolne zawody	140	128
rzemieślnicy	636	606
chłopi	4083	4079
różni	105	127

Zastosowana w sprawozdawczości Polskiej Partii Socjalistycznej klasyfikacja nie pozwala na precyzyjne określenie składu socjalnego. Z pozycji „kolejarze” tylko część i to raczej mniejsza da się zakwalifikować do kategorii robotników, to samo dotyczy pocztowców. Znaczny udział wśród zakwalifikowanych do tych kategorii mieli pracownicy administracji kolejowej i pocztowej³³. Jeżeli więc zastosować te poprawki — okaże się, że po kategorii „chłop!” — najsilniejsza była grupa pracowników umysłowych z przytłaczającą przewagą funkcjonariuszów administracji państwowej i gospodarczej. Stosunkowo liczna była także kategoria, którą można określić jako „warstwy pośrednie”, chociaż w omawianym okresie grupa ta miała zupełnie inną pozycję niż dziś. Odmienne też były jej aspiracje i postawa polityczna. Taki skład socjalny wojewódzkiej organizacji Polskiej Partii Socjalistycznej wywierał znaczny wpływ na prężność organizacyjną oraz na kształtowanie się atmosfery politycznej w życiu wewnątrzpartyjnym. W 1947 r. ustaliła się także nowa struktura organizacyjna Wojewódzkiego Komitetu. Oprócz sekretariatu (I, II, III sekretarz) istniało 11 oddziałów: 1) Ogólnoorganizacyjny z referatami: kancelaryjnym, inspekcji, organizacyjno-statystycznym, komitetów terenowych i pracy kobiet; 2) Polityczno-Propagandowy z referatami: wydawniczo-prasowym, szkoleniowym, obsługi i imprez; 3) Kadry z referatami: kadr politycznych, obsad i interwencji; 4) Społeczno-Zawodowy z referatami: związków zawodowych, opieki społecznej, zatrudnienia i pośrednictwa pracy; 5) Samorządowy z referatami: rad narodowych oraz samorządu zawodowego i kontroli administracji publicznej; 6) Ziemi Odzyskanych; 7) Ekonomiczny; 8) Dla Spraw WF, WP i MO; 9) Oświatowy; 10) Finansowo-Gospodarczy; 11) Organizacji. wsi³⁴.

Jak na potrzeby organizacji olsztyńskiej, struktura ta była zbyt rozwinięta, czego dowodzi fakt, że nie obsadzono w pełni wszystkich referatów. Formalizm, który — jak się wydaje — leżał u podstaw takiej struktury organizacyjnej Wojewódzkiego Komitetu, nie przyczyniał się do wzrostu operatywności działania. W dniach 14 i 15 września 1947 r. obradował w Olsztynie II Wojewódzki Zjazd Polskiej Partii Socjalistycznej. Uczestniczyli w nim z ramienia Centralnego Komitetu Wykonawczego m. in. Tadeusz Dietrich i Konstanty Dąbrowski oraz Gutt i Mulak. Na Zjeździe wybrano po raz pierwszy od powstania Polskiej Partii Socjalistycznej w Olsztyńskim Radę Wojewódzką. Jej przewodniczącym został A. Kaleciński, a wiceprzewodniczącymi Pałucki, Łukasiewicz i Przy-

wpływ na zmniejszenie się liczby członków w tym okresie wywarła realizacja uchwał Rady Naczelnej PPS z czerwca 1947 r., które zalecały zaostrzenie kryteriów przyjmowania do partii oraz eliminowanie z partii ludzi przypadkowych oraz „antyjednolitofrontowców”.

³³ SAKW 22/VII/1 sprawozdanie WK PPS za luty 1947 r.

³⁴ AZHP 235/VII/67.

godny³⁵. Na swym pierwszym posiedzeniu Rada Wojewódzka wybrała zarząd Wojewódzkiego Komitetu PPS w składzie: przewodniczący — Tadeusz Koral; I wiceprzewodniczący — Przedworski; II wiceprzewodniczący — Czekaj; I sekretarz — M. Chwaliński; II sekretarz — Arendarski; III sekretarz — Pacholiński; skarbnik — Kamiński oraz 8 członków Zarządu³⁶.

Według zachowanych protokołów Rada Wojewódzka zebrała się jeszcze trzy razy. Na posiedzeniu 23 lutego 1947 r. w drodze kooptacji zwiększono jej skład do 93 członków. Na tym posiedzeniu dokonano także wyboru delegatów na XXVII Kongres Polskiej Partii Socjalistycznej. Wiele uwagi w czasie tego posiedzenia Rady Wojewódzkiej poświęcono pracy organizacyjnej Wojewódzkiego Komitetu oraz zagadnieniom życia wewnątrzpartyjnego. Ocena działalności Wojewódzkiego Komitetu, szczególnie ze strony przedstawiciela Centralnego Komitetu Wykonawczego, była bardzo surowa³⁷. Dwa następne posiedzenia Rady Wojewódzkiej (27 czerwca 1948 r. i 3 października 1948 r.) poświęcono przygotowaniom do zjednoczenia ruchu robotniczego w Polsce. W pierwszej połowie 1948 r. stan liczbowy organizacji Polskiej Partii Socjalistycznej w Olsztyńskim uległ stabilizacji, co wykazuje poniższa tabela³⁸.

Stan członków PPS w Olsztyńskim w I półroczu 1948 roku

I	II	III	IV	V	VI
10 778	10 856	11 216	10 807	10 659	10 658

Od czerwca 1948 r. rozpoczęła się weryfikacja członków, przeprowadzona przed zjednoczeniem Polskiej Partii Socjalistycznej i Polskiej Partii Robotniczej. Dostępny materiał archiwalny nie pozwala niestety na odtworzenie przebiegu weryfikacji oraz ukazanie jej wyników w liczbach. Na pierwszej konferencji wojewódzkiej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej wykazano 8735 byłych członków Polskiej Partii Socjalistycznej.

2. ROZWÓJ POLITYCZNY POLSKIEJ PARTII SOCJALISTYCZNEJ ORAZ JEJ ROLA W KSZTAŁTOWANIU STOSUNKÓW POLITYCZNYCH

Pierwszy okres działalności organizacji wojewódzkiej Polskiej Partii Socjalistycznej przebiegał równolegle z budową i stabilizacją administracji państwowej. Także członkowie Polskiej Partii Socjalistycznej wzięli aktywny udział w tym procesie. Główną uwagę zwracał Wojewódzki Komitet na ugruntowanie swych pozycji w środowisku kolejarskim, pocztowców i spółdzielczym, akcentując tradycyjne zaangażowanie się Polskiej Partii Socjalistycznej w pracy z tymi środowiskami. Trudności organizacyjne, z jakimi borykał się Wojewódzki Komitet oraz tendencje, zmierzające do „opanowania” przez niego wybranych środowisk i pozycji, nie sprzyjały angażowaniu się organizacji pepeesowskich w szeroko zakrojoną działalność polityczną, wpływały też na zawężenie udziału Partii w praktycznej realizacji szerokiego wachlarza spraw związanych z organizacją podstaw pokojowego życia regionu³⁹. Większość wysiłków działaczy Polskiej Partii Socjalistycznej koncentrowała się na

³⁵ SAKW 22/VII/1.

³⁶ Ibidem.

³⁷ SAKW 22/VI/1 protokół posiedzenia Rady Wojewódzkiej PPS z 23 XI 1947 r.

³⁸ Ibidem — Protokół z posiedzenia Rady Wojewódzkiej z 27 IV 1948 r.

³⁹ AZHP 235/VII/113. Sprawozdanie WK PPS za 1945 r.

szczeblu wojewódzkim i powiatowym, choć w tym drugim wypadku w nieco mniejszym zakresie. Według danych z końca 1945 r. w 18 powiatach okręgu mazurskiego należało do Polskiej Partii Socjalistycznej: 4 starostów i 2 wicestarostów⁴⁰. Natomiast na szczeblu wojewódzkim członkowie Polskiej Partii Socjalistycznej zajmowali kluczowe stanowiska w wielu ważnych instytucjach (Państwowy Urząd Repatriacyjny, Urząd Informacji i Propagandy, Związek Rewizyjny Spółdzielni i inne). Dużą aktywność wykazywali przedstawiciele Polskiej Partii Socjalistycznej w Komisji Porozumiewawczej Stronnictw Demokratycznych, powołanej do życia już w maju 1945 r.⁴¹

Sprawy związane z obsadzeniem kierowniczych stanowisk w administracji państwowej i gospodarczej dały części działaczy Wojewódzkiego Komitetu Polskiej Partii Socjalistycznej okazję do zaostreżenia stosunków z Polską Partią Robotniczą. Stawiali oni bowiem problem kadrowy głównie na płaszczyźnie walki, a mandaty i „pozycje”, bez uwzględnienia aktualnego układu sił i wymogów walki politycznej z elementami prawicowymi. Szczególnie jaskrawo ujawniła się taktyka tej grupy Wojewódzkiego Komitetu Polskiej Partii Socjalistycznej w czasie wyborów do kierowniczych organów Mazurskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej. Chcąc utracić kandydata Polskiej Partii Robotniczej na stanowisko przewodniczącego Rady, radni, członkowie Polskiej Partii Socjalistycznej utworzyli blok przeciwko temu kandydatowi. Wskutek takiego stanowiska kandydatura, wysunięta przez Polską Partię Robotniczą, nie uzyskała niezbędnego poparcia. Sprawa ta znalazła swój epilog w rozmowach kierownictw wojewódzkich obu partii z udziałem przedstawiciela Centralnego Komitetu Wykonawczego Polskiej Partii Socjalistycznej i Komitetu Centralnego Polskiej Partii Robotniczej, w czasie których poddano krytyce postawę Wojewódzkiego Komitetu Polskiej Partii Socjalistycznej w tej sprawie oraz doprowadzono do normalizacji napiętych stosunków między dwoma kierownictwami partyjnymi⁴². W wyniku wyborów do kierowniczych organów Wojewódzkiej Rady Narodowej, Polska Partia Socjalistyczna zyskała stanowisko wiceprzewodniczącego Rady oraz dwa mandaty poselskie do Krajowej Rady Narodowej⁴³. Także w Miejskiej Radzie Narodowej w Olsztynie Polska Partia Socjalistyczna zyskała stanowisko przewodniczącego, które łączyło się z funkcją prezydenta miasta⁴⁴. Udział Polskiej Partii Socjalistycznej w powołowaniu rad narodowych w pozostałych powiatach był również znaczny. Po okresie napięcia w stosunkach między Polską Partią Robotniczą i Polską Partią Socjalistyczną, pod koniec 1945 r. i w styczniu 1946 r. dało się zauważyć wyraźną zmianę na lepsze. Doszło do zorganizowania pierwszej wspólnej narady aktywu Polskiej Partii Robotniczej i Polskiej Partii Socjalistycznej, w czasie której omówiono perspektywy współpracy obu partii w okręgu mazurskim⁴⁵. W tym samym miesiącu powołano do życia tzw. szóstkę polityczną (w nomenklaturze Polskiej Partii Socjalistycznej — Komitet Ściślejszy), w skład której weszli: z Polskiej Partii Socjalistycznej — S. Cendrowski, T. Koral i A. Bugajski; z Polskiej Partii Robotniczej — M. Sokołowski, R. Kalinowski i Rajewski⁴⁶. Dalsza aktywizacja współpracy politycznej obu partii robotniczych nastąpiła w związku z krystalizowaniem się koncepcji bloku wyborczego stronnictw

⁴⁰ SAKW 1/Va/1. Sprawozdanie KW PPR za luty 1946 r.

⁴¹ AZHP 235/VII/113.

⁴² SAKW 1/V/1 protokół z egzekutywy KW PPR z 31 I 1946 r.

⁴³ Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Ostródzie (dalej WAPO), protokół z pierwszego posiedzenia MWRN.

⁴⁴ Wiadomości Mazurskie, z 22 I 1946 r.

⁴⁵ SAKW 1/Va/1.

⁴⁶ AZHP 235/VII/113 sprawozdanie WK PPS za okres XII 1945 — 31 I 1946 r.

demokratycznych. Na wspólnym zebraniu aktywu Polskiej Partii Robotniczej i Polskiej Partii Socjalistycznej 1 marca 1946 r. przedstawiciele Wojewódzkiego Komitetu Polskiej Partii Socjalistycznej w sposób zdecydowany potępił postawę Polskiego Stronnictwa Ludowego w sprawie bloku wyborczego. W podjętej na tej naradzie rezolucji, obok ostrej oceny stanowiska Polskiego Stronnictwa Ludowego oraz apelu o natychmiastowe utworzenie bloku wyborczego czterech stronnictw — wysunięto wezwanie do umocnienia braterskiej współpracy Polskiej Partii Robotniczej i Polskiej Partii Socjalistycznej⁴⁷. Wynikiem wspólnego działania obu partii było także przyjęcie przez Wojewódzką Radę Narodową w tajnym głosowaniu wniosku, popierającego inicjatywę utworzenia bloku wyborczego Polskiej Partii Robotniczej, Polskiej Partii Socjalistycznej, Stronnictwa Ludowego i Stronnictwa Demokratycznego oraz potępiającego Polskie Stronnictwo Ludowe za rozbijanie jedności frontu demokratycznego⁴⁸. Pomyślne rezultaty w zacieśnieniu współpracy obu partii, które były wynikiem uporczywego działania w tym kierunku kierownictwa Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Partii Robotniczej oraz tej części działaczy Wojewódzkiego Komitetu Polskiej Partii Socjalistycznej, która opowiadała się za ścisłą współpracą obu partii robotniczych — nie doprowadziły, rzecz jasna, do wyeliminowania wszystkich przyczyn, zadrażnień w stosunkach między Polską Partią Robotniczą a Polską Partią Socjalistyczną. Główną przyczyną utrzymywania się atmosfery napięcia w stosunkach między obu partiami była działalność prawicowej grupy w Wojewódzkim Komitecie Polskiej Partii Socjalistycznej i aktywie wojewódzkim, która w zależności od koniunktury politycznej i wewnątrzpartyjnej oddziaływała na charakter stosunków międzypartyjnych. Innym powodem nieporozumień międzypartyjnych było sekciarstwo części aktywu wojewódzkiego, a przede wszystkim powiatowego Polskiej Partii Robotniczej⁴⁹.

Od początku 1946 r. rozszerzał się wyraźnie zakres prac podejmowanych przez organizację wojewódzką Polskiej Partii Socjalistycznej. Widoczny był też wzrost aktywności ogniw pepeesowskich w pracy politycznej wśród społeczeństwa. Podziemie polityczne, które na początku 1946 r. wzmogło działalność na terenie okręgu mazurskiego, atakowało z dużą zaciekłością także działaczy Polskiej Partii Socjalistycznej. Wśród zabitych przez podziemie działaczy politycznych w Węgorzewie znalazł się także aktywista Polskiej Partii Socjalistycznej Roman Klawiszewski⁵⁰. Coraz ostrzej atakowały Polską Partię Socjalistyczną wydawnictwa nielegalne, kolportowane przez nielegalne organizacje⁵¹. Czołowy aktyw otrzymywał przesyłki z wyrokami śmierci i pogróżkami⁵². W tej sytuacji Wojewódzki Komitet Polskiej Partii Socjalistycznej uznał za konieczne zaktywizować politycznie ogniwa terenowe Partii do działalności wymierzonej przeciw zabójstwom politycznym i ich sprawcom. Na dość szeroką skalę zorganizowała Polska Partia Socjalistyczna zebrania protestacyjne w związku z zabójstwem działaczy węgorskich⁵³. Tendencje do poszerzenia zakresu działalności Wojewódzkiego Komitetu znalazły odbicie w planie pracy za pierwszy kwartał 1946 r. Wysunięto w nim, obok omówionej już działalności masowo politycznej — problem ludności niemieckiej. Polska

⁴⁷ Wiadomości Mazurskie z 2 III 1946 r.

⁴⁸ Ibidem z 1 III 1946 r.

⁴⁹ SAKW 1/I/1 sprawozdanie KW na II konferencji wojewódzkiej PPR.

⁵⁰ SAKW 22/VII/1 sprawozdanie WK PPS z 10 III 1946 r.

⁵¹ Archiwum Sądu Wojewódzkiego.

⁵² Relacje Henryka Arendarskiego — maszynopis w OBN im. W. Kętrzyńskiego w Olsztynie.

⁵³ SAKW 22/VII/1 sprawozdanie WK PPS z 10 III 1946 r.

Partia Socjalistyczna wypowiedziała się kategorycznie za przyśpieszeniem repatriacji tej ludności⁵⁴. Nie słabo też zainteresowanie Polskiej Partii Socjalistycznej problemami, związanymi z organizacją w skali okręgu mazurskiego bloku wyborczego czterech stronnictw⁵⁵. Dla skonkretyzowania kierunków działalności olsztyńskiej organizacji Polskiej Partii Socjalistycznej — zasadnicze znaczenie miała narada przewodniczących i sekretarzy powiatowych komitetów z 5 maja 1946 r. Można zaryzykować stwierdzenie, że dla sformułowania programu działania oraz skonkretyzowania metod jego realizacji odegrała ona istotniejszą rolę, niż I Wojewódzki Zjazd z 9 i 10 czerwca tegoż roku. Przebieg majowej narady wykazał, że tendencja ograniczająca główne zainteresowania Polskiej Partii Socjalistycznej do wybranych środowisk utrzymywała się nadal; referat organizacyjny, wygłoszony na tej naradzie, wymienił trzy główne kierunki działania: 1. Rady narodowe; 2. Związki zawodowe; 3. Spółdzielczość. Nie precyzował on jednak dokładnie programu, z jakim organizacja Polskiej Partii Socjalistycznej zamierzała wystąpić w tych środowiskach. Referat kładł natomiast wyjątkowo silny nacisk na sprawę „pozycji” Polskiej Partii Socjalistycznej w tych środowiskach⁵⁶. „Musicie wpłynąć, aby ze wszystkich źródeł Polska Partia Socjalistyczna była reprezentowana”⁵⁷ — brzmiała konkluzja referatu w sprawach rad narodowych. W podobnym tonie przedstawiono zalecenia dotyczące ruchu zawodowego. „Dalej należy dążyć, aby Związki Zawodowe wziąć w swoje ręce... należy dążyć, aby cały ruch zawodowy wciągnąć na swoją listę”⁵⁸. Silnie eksponowano w omawianym referacie rolę spółdzielczości i miejsce, jakie ona powinna zająć w polityce Polskiej Partii Socjalistycznej. Dyrektywa w tej sprawie sformułowana została w hasło „Każdy członek PPS — członkiem spółdzielni”.

Po raz pierwszy bodajże poruszono na majowej naradzie problem pracy Polskiej Partii Socjalistycznej w środowisku wiejskim. Do zajęcia się tym zagadnieniem skłonił kierownictwo Wojewódzkiego Komitetu warunki demograficzne regionu i kształtujące się w nim coraz wyraźniej struktura społeczno-ekonomiczna. Tendencje osadnicze wykazywały, że baza ludzka dla rozwoju organizacyjnego w miastach zwiększać się będzie bardzo powoli, że rolnictwo odgrywać będzie dominującą rolę w rozwoju gospodarczym Warmii i Mazur. Spraw wiejskich jednak na omawianej naradzie nie przedyskutowano w kontekście roli, czy zadań ogniw pepeesowskich w procesie zasiedlania, czy zagospodarowywania wsi, a jedynie w aspekcie wejścia w jeszcze jedno środowisko. „Polska Partia Socjalistyczna na wsi była zawsze... Musimy tam pozostać, musimy tam tkwić, tutaj teren naszej pracy... Wstępujcie w szeregi ZSCH”⁵⁹.

Znaczną uwagę poświęcono polityce personalnej. Na sformułowaniu tej kwestii szczególnie wyraziście zaciążyły tendencje partykularne, reprezentowane przez część kierownictwa Wojewódzkiego Komitetu. „Przy obsadzie stanowisk wykorzystajcie wszystkie możliwości, aby zająć przez naszego członka.... Nie wahać się przed niczym, stać twardo i silnie na stanowisku. Zwrócić jednak uwagę, aby stanowiska obsadzone zostały dobrymi i pewnymi ludźmi”⁶⁰.

Uderzający jest brak w referacie organizacyjnym szerszej wypowiedzi na temat współpracy z Polską Partią Robotniczą. W pozostałych wystąpieniach

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ AZHP 235/VII/67 protokół narady sekretarzy i przewodniczących PK PPS z 5 V 1946 r.

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ Ibidem.

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ Ibidem.

problem ten podnoszono w sposób ogólnikowy i kwitowano sformułowaniami w rodzaju: „Musimy dojść do porozumienia z Polską Partią Robotniczą... Najważniejsza rzecz — współpraca Polskiej Partii Socjalistycznej z Polską Partią Robotniczą wzrasta z każdym dniem”⁶¹. Analiza przebiegu narady z 5 maja 1946 r. doprowadza do wniosku, że z jednej strony w organizacji Polskiej Partii Socjalistycznej okręgu mazurskiego nastąpił proces wzmoczenia zaangażowania się w walkę polityczną oraz podejmowania w szerszym zakresie problematyki wiążącej się z rozwojem pokojowego życia regionu oraz, że z drugiej strony działalność Polskiej Partii Socjalistycznej obciążona była partykularyzmem, który — jak się wydaje — wynikał z hołdowania tradycyjnym organizmom oraz z nacisku grupy działaczy, pozostającej pod wpływem ideowym organizacji Wolność Równość Niepodległość. Zarysowujące się dwa nurty w działalności wojewódzkiej organizacji Polskiej Partii Socjalistycznej będą także w przyszłości uwidaczniały się w jej działalności, nasilając się w zależności od sytuacji politycznej oraz prądów nurtujących w całej Partii. Wykrywalizują się one z czasem w dwie wyraźne orientacje: „jednolitofrontowo”-lewicową i pravicową.

Dla pierwszej połowy 1946 r. w działalności olsztyńskiej organizacji Polskiej Partii Socjalistycznej charakterystyczny był stopniowy wzrost zaangażowania ogniw partyjnych w pracę przygotowawczą do referendum ludowego⁶². Uwidaczniało się to zarówno w udziale członków Polskiej Partii Socjalistycznej w przedsięwzięciach o charakterze ogólnowojewódzkim, jak i w organizowaniu przez poszczególne ognia Partii kampanii propagandowej w terenie. Członek Partii Fiszer został powołany na wiceprzewodniczącego Wojewódzkiej Komisji Głosowania Ludowego. Ognia Polskiej Partii Socjalistycznej uczestniczyły w organizowaniu Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej, której znaczenie wzrastało w miarę aktywizowania się podziemia zbrojnego. Członkowie Polskiej Partii Socjalistycznej stanowili po peperowcach największy procent członków partii demokratycznych w Ochotniczej Rezerwie Milicji Obywatelskiej⁶³. Obchody 1 Maja 1946 r. organizowano wspólnie z Polską Partią Robotniczą i związkami zawodowymi — ich treścią polityczną były sprawy objęte pytaniami referendum⁶⁴.

Walka polityczna o zwycięstwo w głosowaniu ludowym nasiliła się w czerwcu. Silnym akcentem tej walki był I Wojewódzki Zjazd Polskiej Partii Socjalistycznej, na którym sprawy referendum zajmowały czołowe miejsce. Zarówno w referatach, jak i w podjętej rezolucji, wyrażono stanowisko olsztyńskiej organizacji Polskiej Partii Socj. wobec problemów poddanych pod głosowanie, ponadto wystosowano apel do sympatyków Polskiej Partii Socjalistycznej i społeczeństwa Warmii i Mazur o twierdzące odpowiedzi na pytania referendum⁶⁵. Po Zjeździe punkt ciężkości w pracy propagandowej przeniósł się na teren powiatów, gmin i gromad. Udział ogniw pepeesowskich w tej kampanii kształtował się niejednolicie. Większą aktywność wykazywały organizacje w mieście, natomiast niewielki stosunkowo był wkład Polskiej Partii Socjalistycznej w pracę polityczno-propagandową na wsi. Niejednakowo wykazały się w pracy poszczególne organizacje powiatowe. Wojewódzki Komitet starał się aktywizować ognia powiatowe przez wysyłanie ekip wojewódzkich. Od 20—29 czerwca 1946 r. Polska Partia Socjalistyczna przeprowadziła w całym

⁶¹ SAKW 22/VII/3 protokół z odprawy sekretarzy i przewodniczących PK PPS z 5 V 1946 r.

⁶² Wiadomości Mazurskie, z 19 V 1946 r.

⁶³ SAKW 1/Va/1 materiały z referendum.

⁶⁴ Wiadomości Mazurskie, z 30 IV 1946 r.

⁶⁵ AZHP 235/VII/67 protokół z I Zjazdu Wojewódzkiego PPS.

województwie 138 wieców własnych, nie licząc przygotowanych wspólnie z Polską Partią Robotniczą⁶⁶. Wydaje się jednak, że organizacja wojewódzka Polskiej Partii Socjalistycznej nie wykorzystała w okresie referendum wszystkich możliwości, wypływających z jej stanu organizacyjnego i posiadanego aktywu.

Wyniki referendum przyczyniły się do umocnienia pozycji bloku stronnictw demokratycznych. Organizacja Polskiej Partii Socjalistycznej dyskontowała tę korzystną sytuację w prowadzonej przez siebie kampanii werbunkowej, która dała pokaźne efekty. W drugiej połowie 1946 r. zaczęły się jednak nasilać tendencje antypeperowskie w łonie Wojewódzkiego Komitetu Polskiej Partii Socjalistycznej. Coraz silniej dochodziły do głosu te siły, które były zainteresowane rozluźnieniem współpracy obu partii robotniczych.

Tendencje te nie miały na ogół charakteru merytorycznego i wpływały w znacznej mierze z pobudek ambicjonalnych oraz ze źródeł sygnalizowanego już partykularyzmu⁶⁷. Nie chodziło najczęściej bynajmniej o odmienne poglądy kierownictw obu wojewódzkich partii na sposób rozwiązywania ważnych problemów gospodarczych i politycznych województwa. Ataki na Polską Partię Robotniczą, które przeważnie miały miejsce na zgromadzeniach o charakterze wewnętrznym, charakteryzowały się ogólnikowością i brakiem rzeczowej argumentacji. Przykładem tego mogą być sformułowania, które padały na odprawie sekretarzy Powiatowych Komitetów Polskiej Partii Socjalistycznej z 5 września 1946 r. „Współpraca z Polską Partią Robotniczą winna opierać się na braterstwie i na wzór handlu na 50% zysku i strat. Polska Partia Socjalistyczna ma większe wpływy, możliwości i sympatie w narodzie niż Polska Partia Robotnicza. Nie można we wszystkim słuchać PPR, która nie ma prawa nam rozkazywać. PPR stara się wysunąć naprzód, nie można na to pozwolić. Jesteśmy organizacją wielką, potężną, z tradycjami i nikt nie ma prawa nam dyktować wytycznych w sprawie polityki. Nie wolno nam opuścić ani jednego mandatu, ani jednej placówki. Należy nadrobić utracone wpływy”.

Ten typ postawy części kierowniczych działaczy Wojewódzkiego Komitetu Polskiej Partii Socjalistycznej powtarzał się w różnych wariantach. Sprzeczność tego rodzaju wypowiedzi z oficjalnie głoszonymi hasłami — wprowadzała dezorientację przede wszystkim wśród aktywu powiatowego. Pewien wpływ na postawę części działaczy Polskiej Partii Socjalistycznej wywierały niewątpliwie tendencje sekciarskie, istniejące w różnych ogniwach Polskiej Partii Robotniczej. Polegały one na niedocenianiu roli Polskiej Partii Socjalistycznej we wspólnej walce politycznej, na ignorowaniu w niektórych wypadkach zasad ścisłego współdziałania obu partii robotniczych w podstawowych dziedzinach życia politycznego i gospodarczego województwa. O ile jednak sekciarstwo było stanowczo zwalczane przez Komitet Wojewódzki Polskiej Partii Robotniczej, o tyle wypadki antypeperowskie nie spotykały się ze zdecydowanym przeciwdziałaniem w gronie czołowego aktywu wojewódzkiego Polskiej Partii Socjalistycznej.

W łonie Wojewódzkiego Komitetu Polskiej Partii Socjalistycznej narastały też konflikty między poszczególnymi działaczami na podłożu osobistych rozgrywek, co nie mogło pozostać bez wpływu na stan pracy organizacyjnej i politycznej⁶⁸. W obliczu zbliżających się wyborów do Sejmu Ustawodawczego

⁶⁶ SAKW materiały z referendum.

⁶⁷ AZHP 235/VII/67. Protokół odprawy sekretarzy PK z 5 IX 1946 r.

⁶⁸ AZHP 235/VII/114. Sprawozdanie z kontroli w WK PPS w Olsztynie, przeprowadzonej przez inspektorów CKW w dniach od 11 — 21 X 1946 r.

i zaostrenia się w związku z tym walki politycznej przeciwko prawicy, która wymagała zaangażowania wszystkich sił stronnictw demokratycznych, opisany stan był niekorzystny, nie mógł być też utrzymany na dłuższą metę. Z inicjatywy Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Partii Robotniczej odbyła się 5 października 1946 r. wspólna narada aktywu Polskiej Partii Robotniczej i Polskiej Partii Socjalistycznej⁶⁹. Wynikiem narady był dokument zatytułowany „Podstawy współpracy między PPS i PPR”. We wstępie tego dokumentu czytamy: „W obliczu knowań reakcji musi się zacieśnić jednolity front obu partii robotniczych. W skali wojewódzkiej uznaje się to za nakaz chwili i obowiązkiem każdego członka obu partii”⁷⁰. Podstawowe obowiązki członków partii sformułowano w następujących punktach:

„1) Współpraca na terenie Wojewódzkiej Rady Narodowej, Powiatowych Rad Narodowych i Miejskich Rad Narodowych — uzgadnianie stanowisk, wyznaczanie mówców na debatach generalnych.

2) Członków rad obowiązuje dyscyplina partyjna oraz uchwały ich kierownictw i ogólne zasady współpracy. Przed sesjami należy zbierać frakcje obu partii.

3) W żadnym wypadku członkowie partii, radni nie mogą blokować się z innymi stronnictwami dla zagrożenia lub podważenia autorytetu jednej partii lub członka partii. Uznać za niesłuszne popieranie uchwał, które naruszałoby współpracę obu partii robotniczych”.

Drugi rozdział dokumentu, noszący tytuł: „Wystąpienia na zewnątrz”, zawiera następujące sformułowania:

„1) Podkreślać w prasie, na zebraniach i w rozmowach osobistych współpracę obu partii („likwidacja zgrzytów i kwasów”).

2) Walczyć w łonie Polskiej Partii Socjalistycznej z elementami WRN-owskimi, wyrażającymi się najczęściej nie tylko w niechęci, ale we wrogim stosunku do Polskiej Partii Robotniczej, jak i do ZSRR. Walczyć w szeregach Polskiej Partii Robotniczej z ludźmi skostniałymi, sekciarzami i nie widzącymi nowych przemian, jakie zachodzą w łonie Polskiej Partii Socjalistycznej i nie rozumiejącymi tym samym sprawy jedności klasy robotniczej.

3) Organizować wspólne zebrania członków obu partii, ogólne zgromadzenia, odczyty, referaty, wspólne odezwy itp.

4) Doprowadzić do wymiany doświadczeń w dziedzinie organizacyjnej i wychowawczej.

5) Odbywać raz w miesiącu wspólne zebrania komórek obu partii, działających w tym samym środowisku.

6) Wspólnym wysiłkiem obu partii pomóc w terenie Stronnictwu Ludowemu, atakowanemu przez reakcję.

7) Wymieniać prelegentów i opracowania.

8) Opracowywać przez kierownictwo powiatowe, gminne i komórki stosek do problemów gospodarczych. Uzgadniać stanowiska we wszystkich aktualnych zagadnieniach.

9) Uznać za konieczne i pożyteczne dyskutowanie spraw spornych i zarzutów. Decyzje oddać komitetom porozumiewawczym.

Protokół zawiera bardzo krytyczną ocenę zarówno pracy organizacyjnej, jak i stosunków panujących wśród etatowych pracowników WK. Wskazuje on także na zjawisko odrywania się od pracy partyjnej członków PPS, piastujących wysokie stanowiska w aparacie państwowym i administracyjnym.

⁶⁹ SAKW 1/V/6 protokół z narady aktywu PPR i PPS z 5 X 1946 r.

⁷⁰ Ibidem.

- 10) Piętnować tych, którzy przyczyniają się do rozbicia jedności.
- 11) Wymieniać informacje o członkach partii, ich postawie, celem eliminowania elementów przypadkowych, czy wrogich.
- 12) Odbywać w skali województwa wspólne narady aktywno, starostów, członków samorządu.
- 13) Odbywać wspólne zebrania komitetów wojewódzkich i komitetów powiatowych.
- 14) Zaostrzyć walkę z reakcją i bandytyzmem, pomóc Milicji Obywatelskiej, Urzędowi Bezpieczeństwa i Wojsku Polskiemu”⁷¹.

Jeżeli się zważy, że dokument ten przyjęty został prawie dwa miesiące przed zawarciem umowy o współpracy między Komitetem Centralnym Polskiej Partii Robotniczej i Centralnym Komitetem Wykonawczym Polskiej Partii Socjalistycznej, nie sposób nie docenić jego znaczenia dla kształtowania się stosunków politycznych w Olsztyńskim. Nie stanowił on rzecz jasna panaceum na wszystkie skomplikowane problemy, jakie występowały w stosunkach między organizacjami wojewódzkimi obu partii robotniczych. Ich źródła w części tkwiły poza województwem i wynikały z szerszych układów sił i tendencji, które tutaj jedynie się odbijały. Dokument ten, jak się wydaje, odegrał pozytywną i konstruktywną rolę w ograniczeniu prób nacisku na Polską Partię Socjalistyczną ze strony Polskiego Stronnictwa Ludowego i związanych z nim sił politycznych. Nie oznaczało to, że prób takich nie było, że wszystkie kończyły się niepowodzeniem.

Począwszy od października w Olsztyńskim przybierał na sile proces rozkładu organizacyjnego i politycznego Polskiego Stronnictwa Ludowego. Na ten sam okres przypada druga kampania werbunkowa, prowadzona przez Polską Partię Socjalistyczną. Mimo obwarowań ze strony Centralnego Komitetu Wykonawczego, idących w kierunku maksymalnego ograniczenia napływu do Partii elementu przypadkowego, część byłych członków i aktywistów w Polskim Stronnictwie Ludowym wstępowała do Polskiej Partii Socjalistycznej⁷². Większe rozmiary zjawisko to osiągnęło na wsi⁷³.

Działacze Polskiego Stronnictwa Ludowego stosowali wobec Polskiej Partii Socjalistycznej taktykę kokietowania oraz podtrzymywania opinii o możliwości „dogadania” się z Polską Partią Socjalistyczną i ewentualnego przeciwstawienia się Polskiej Partii Robotniczej. Przykładem tej postawy było wystąpienie referenta prasowego „Gazety Ludowej” na naradzie prezesów Zarządów Powiatowych Polskiego Stronnictwa Ludowego z woj. olsztyńskiego, na którym omawiając sprawę typowania komisarzy wyborczych, akcentował możliwość nawiązania współpracy z Polską Partią Socjalistyczną⁷⁴. Uwaga uczyniona na tej naradzie, jak się okazało w czasie ustalania składu komisji wyborczych, nie była pozbawiona pewnych podstaw. W czasie powoływania tych komisji w kilku wypadkach w charakterze przedstawicieli Polskiej Partii Socjalistycznej znaleźli się byli peeselowcy lub ludzie ściśle związani z tym Stronnictwem⁷⁵. W wyniku dyskusji międzypartyjnych stan ten uległ zmianie⁷⁶. Ostatecznie skład polityczny obwodowych komisji wyborczych ukształtował się następująco⁷⁷:

⁷¹ Ibidem.

⁷² SAKW 1/Va/1 sprawozdanie KW PPR za wrzesień 1946 r.

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ SAKW 1/Va/1 sprawozdanie KW PPR za wrzesień i październik 1946 r.

⁷⁵ Ibidem, sprawozdanie KW PPR za listopad 1946 r.

⁷⁶ Ibidem.

⁷⁷ SAKW 1/Va/14.

Okręg 21 z siedzibą w Olsztynie

	PPR	PPS	SL	SD
przewodniczący komisji	61	11	9	2
z-cy przew. komisji	47	25	10	9
członkowie komisji	150	41	24	9
z-cy czł. komisji	77	34	7	—

Okręg 22 z siedzibą w Biskupcu

przewodniczący komisji	38	12	5	—
z-cy przew. komisji	23	21	8	1
członkowie komisji	82	31	32	1
z-cy czł. komisji	56	22	10	—

Kandydatami Polskiej Partii Socjalistycznej na liście Bloku Stronnictw Demokratycznych byli w okręgu Nr 21 w Olsztynie Tadeusz Koral — przewodniczący Wojewódzkiego Komitetu Polskiej Partii Socjalistycznej i wicewojewoda olsztyński; Stefan Cendrowski — I sekretarz Wojewódzkiego Komitetu i Antoni Kaleciński — wiceprzewodniczący Związku Zawodowego Kolejarzy.

W okręgu 22 w Biskupcu kandydowali: Kazimiera Świętochowska z Centralnego Komitetu Organizacji Młodzieżowej Towarzystwa Uniwersytetów Robotniczych i Karol Grosman, rolnik⁷⁸. W aktach Wojewódzkiego Komitetu Polskiej Partii Socjalistycznej nie ocalał materiał sprawozdawczy i statystyczny, który pozwoliłby na bardziej szczegółowe omówienie udziału poszczególnych ogniw Polskiej Partii Socjalistycznej w kampanii wyborczej. Relacje prasowe i materiał zawarty w innych źródłach pozwalają stwierdzić, że czołowy aktywny wojewódzki prowadził dość intensywną działalność polityczno-propagandową, szczególnie w czasie imprez i przedsięwzięć o charakterze ogólnowojewódzkim. Działalność ogniw terenowych układała się niejednolicie i zależała w dużym stopniu od składu ich kierownictw. U części działaczy Polskiej Partii Socjalistycznej występowała pewna niechęć do prowadzenia szeroko zakrojonej akcji politycznej⁷⁹. O ile Polska Partia Robotnicza wysunęła wobec swych członków kategoryczną dyrektywę w sprawie czynnego udziału w kampanii wyborczej i zdołała zmobilizować efektywnie około 11 000 członków Partii⁸⁰, o tyle trudno znaleźć ślady pełnego wykorzystania potencjału organizacyjnego Polskiej Partii Socjalistycznej i jej wpływów w społeczeństwie woj. olsztyńskiego. Jeżeli jednak rozpatrzmy całokształt walki politycznej, przeprowadzonej przed wyborami do Sejmu Ustawodawczego, wypada z naciskiem stwierdzić, że organizacja wojewódzka Polskiej Partii Socjalistycznej odegrała w niej poczesną rolę. Jej stanowisko, jako całości wobec węższego problemu walki z Polskim Stronnictwem Ludowym i jego klientelą polityczną, było jednoznaczne. Krytyczne uwagi, poczynione na temat niewykorzystania wszystkich potencjalnych możliwości, które nasunęły się autorowi w czasie analizy materiału źródłowego zwracają uwagę na zróżnicowany poziom organizacyjny poszczególnych ogniw Polskiej Partii Socjalistycznej.

Zwycięstwo uzyskane w wyborach do Sejmu Ustawodawczego przez Blok Stronnictw Demokratycznych wpłynęło w sposób istotny na zmianę nastrojów politycznych społeczeństwa Warmii i Mazur. Widziało ono w zwycięstwie

⁷⁸ Wiadomości Mazurskie.

⁷⁹ SAKW 1/Va/1. Sprawozdanie KW PPR za okres XI 1946 — II 1947 r.

⁸⁰ Wiadomości Mazurskie. — W piśmie tym powtarzano w okresie przedwyborczym co pewien czas wezwania KW PPR do członków Partii, przypominające im o obowiązku aktywnego udziału w kampanii wyborczej.

Bloku zapowiedź stabilizacji życia w regionie, wiązało z nim nadzieję na szybszy rozwój gospodarczy i poprawę warunków bytowych. Organizacja pepeesowska wykorzystała zmienioną sytuację do kontynuowania kampanii werbunkowej. Sygnalizowane już poprzednio niebezpieczeństwa, między innymi — wchłonięcie do Partii zbyt wielkiej liczby byłych członków i aktywistów Polskiego Stronnictwa Ludowego, występowało nadal, a nawet potęgowało się⁸¹.

Nacisk tego elementu, oparcie, jakie zyskiwał on u części działaczy o prawicowych poglądach oraz atmosfera pewnego samouspokojenia po zwycięstwie wyborczym i uformowaniu się nowego rządu — powodowały różne odchylenia w działalności i postawie Wojewódzkiego Komitetu Polskiej Partii Socjalistycznej. Uwidaczniało się to w okresowych zaostrzeniach stosunków z Polską Partią Robotniczą oraz zbyt silnym i bezkrytycznym eksponowaniem własnej siły i roli, jaką Polska Partia Socjalistyczna odegrać chciała w życiu politycznym⁸².

Polityka olsztyńskiego Wojewódzkiego Komitetu wydaje się chwilami odbiegała od linii reprezentowanej przez Centralny Komitet Wykonawczy Polskiej Partii Socjalistycznej. Wynikało to z układów personalnych istniejących w Olsztynie i z przerosłów ambicjonalnych u części kierowniczych działaczy. Dla zahamowania tych tendencji i wyprostowania linii politycznej olsztyńskiego Wojewódzkiego Komitetu istotne znaczenie miały uchwały Rady Naczelnej Polskiej Partii Socjalistycznej z czerwca 1947 r. Większość aktywu pepeesowskiego w Olsztyńskim przyjęła je z zadowoleniem. Wywoływało to opory jedynie w prawicy. Wspólna narada aktywu Polskiej Partii Robotniczej i Polskiej Partii Socjalistycznej, która odbyła się 5 sierpnia 1947 r. stanowiła ważny element dla ugruntowania koncepcji jednolitego frontu na terenie woj. olsztyńskiego. W naradzie tej uczestniczyli z ramienia Centralnego Komitetu Wykonawczego Polskiej Partii Socjalistycznej Lucjan Motyka, a z ramienia Komitetu Centralnego Polskiej Partii Robotniczej Jerzy Albrecht⁸³. W referacie swym L. Motyka stwierdził m. in., że jednolity front nie jest manewrem, że Polska Partia Socjalistyczna szuka sojuszników tylko w lewicy „partner jest tylko po lewej stronie barykady”. Lucjan Motyka wypowiedział się także przeciwko frazesom o jednolitym froncie, a za rzeczową działalnością. Ustęp, w którym mówca przedstawił przeszody występujące na drodze właściwego funkcjonowania jednolitego frontu, bardzo trafnie charakteryzował stosunki panujące w Olsztyńskiem. „W terenie wyłaniają się dodatkowe trudności, przyczyną których jest nieświadomość, brak taktu ze strony naszych towarzyszy, wygodny żywot, jednostki balansujące i do tego osobiste zadrażnienia”⁸⁴. W rezolucji, podjętej na naradzie, sformułowano zadania oraz określono problemy, które stać się powinny przedmiotem ścisłego współdziałania obu partii. Należały do nich: walka ze spekulacją i działalnością podziemia gospodarczego, walka przeciwko sabotażowi gospodarczemu i wrogiej propagandzie, współpraca w sprawnym przeprowadzaniu zniw oraz pomoc młodzieży i organizacji młodzieżowym, m. in. poprzez zacieśnienie współpracy Związku Walki Młodych z Organizacją Młodzieżową Towarzystwa Uniwersytetów Robotniczych⁸⁵.

⁸¹ Archiwum Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej (AKW MO Olsztyn) sprawozdania dekadowe oraz SAKW 1/Va/1; sprawozdania KW PPR dla KC.

⁸² Ibidem.

⁸³ SAKW 1/V/6 protokół narady z 5 sierpnia 1947 r.

⁸⁴ Ibidem.

⁸⁵ Ibidem.

W rezolucji wspomniano także o pracy wewnątrzpartyjnej, jak odbywanie wspólnych zebrań, narad i szkoleń oraz o zwalczaniu jednostek przeciwnych jednolitemu frontowi poprzez eliminowanie ich z szeregów partii. Rezolucja akcentowała, by nie wywierać nacisku w kierunku wstępowania do Partii lub w celu przepisywania się z jednej partii do drugiej⁸⁶.

W wyniku realizacji rezolucji zorganizowano w skali całego województwa narady aktywu Polskiej Partii Robotniczej i Polskiej Partii Socjalistycznej. Narad takich odbyło się 58 oraz 2 konferencje powiatowe z udziałem ogółem 3690 aktywistów obu partii⁸⁷.

Decyzje Rady Naczelnej wpłynęły także na zaostrzenie kryteriów przyjmowania do Partii, czym częściowo można by wytłumaczyć spadek liczby członków Polskiej Partii Socjalistycznej w województwie olsztyńskim w drugiej połowie 1947 r. oraz ustabilizowany stan w 1948 r. Od drugiej połowy 1947 r. można też wyraźnie zaobserwować ukształtowanie się w łonie aktywu wojewódzkiego, a także w części powiatów grupy lewicowej, działającej w duchu uchwały Rady Naczelnej.

W omawianym okresie ożywiła się także praca tzw. szóstki politycznej, która zaczęła odbywać systematyczne zebrania, omawiając na nich ważniejsze problemy, wymagające udziału i zaangażowania obu partii w ich rozwiązanie. Sprawą niezwykle palącą było zorganizowanie skutecznej walki ze spekulacją i szkodnictwem gospodarczym. Stopień skuteczności tej walki zależał od aktywnej postawy przedstawicieli wszystkich ugrupowań politycznych. W chwili rozpoczęcia tej akcji popełniono wiele błędów, prowadzących się do ograniczenia reprezentatywnego charakteru komisji społecznych, działających w tym zakresie. Na skutek wspólnej inicjatywy Polskiej Partii Robotniczej i Polskiej Partii Socjalistycznej rozszerzono składy społecznych komisji do walki ze spekulacją, wprowadzając do nich większą liczbę przedstawicieli wszystkich partii demokratycznych i związków zawodowych. Także w innych dziedzinach życia regionu (praca związków zawodowych, rozwój Związku Samopomocy Chłopskiej, działalność rad narodowych) widać było wyraźny postęp w podejmowaniu uzgodnionych inicjatyw przez obie partie robotnicze.

W dniach 14 i 15 września 1947 r. obradował w Olsztynie II Wojewódzki Zjazd Polskiej Partii Socjalistycznej⁸⁸. Podobnie, jak na pierwszy Zjazd (9 i 10 VI 1946 r.) wyjątkowo pieczołowicie przygotowano bogatą oprawę propagandową, obliczoną na zewnętrzny efekt. Zachowane dokumenty tego Zjazdu nie pozwalają na dokładne prześledzenie jego przebiegu. Brak jest podstawowego dokumentu dla oceny, jaki stanowi sprawozdanie ustępującego Komitetu. Także dyskusję zaprotokółowano bardzo lapidarnie. Warto odnotować, że w dyskusji dominowały problemy rozwoju organizacyjnego i jednolitego frontu, że po raz pierwszy z takim naciskiem podnoszono zagadnienia ideowego wychowania członków Partii⁸⁹.

II Zjazd Wojewódzki Polskiej Partii Socjalistycznej nie wniósł w zasadzie nowych propozycji programowych w porównaniu do zgłoszonych na wspólnej naradzie aktywu Polskiej Partii Robotniczej i Polskiej Partii Socjalistycznej. *Novum* organizacyjnym było powołanie przez Zjazd Rady Wojewódzkiej Polskiej Partii Socjalistycznej, która odegrała istotną rolę w przeobrażeniach politycznych wojewódzkiej organizacji Polskiej Partii Socjalistycznej.

⁸⁶ Ibidem.

⁸⁷ SAKW 1/V/6 sprawozdanie ze wspólnych zebrań PPR i PPS.

⁸⁸ SAKW 22/I/1 protokół z II Zjazdu Wojewódzkiego PPS.

⁸⁹ Ibidem.

Trzeciego zjazdu wojewódzkiego w historii olsztyńskiej organizacji Polskiej Partii Socjalistycznej nie było. Rolę zjazdu wypełniły konferencje okręgowe, w czasie których wybierano delegatów na Kongres zjednoczeniowy oraz poszerzone posiedzenie Rady Wojewódzkiej z dnia 3 października 1948 r. z udziałem 400 uczestników.

Znamienne było posiedzenie Rady Wojewódzkiej z 27 listopada 1947 r., poświęcone wyborowi delegatów na XXVII Kongres Polskiej Partii Socjalistycznej oraz ustaleniu kierunków pracy przedkongresowej⁹⁰. Na posiedzeniu tym doszło do starcia dwóch orientacji w łonie aktywu wojewódzkiego — umiarkowanej, która powściągliwie odnosiła się do ewolucji w kierunku jednolitego frontu (ta grupa, jak się wydaje, była także popierana przez elementy prawicowe) oraz lewicowej, która po raz pierwszy na taką skalę wystąpiła ze swoimi poglądami⁹¹. Starcie tych dwóch orientacji znalazło m. in. wyraz w czasie kooptacji do Rady Wojewódzkiej i wyborów delegatów na Kongres. Przebieg dyskusji na omawianym tutaj posiedzeniu był ostry, mówcy krytykowali i potępiali nieporozumienia, występujące w kierownictwie Wojewódzkiego Komitetu, a mające podłoże osobiste. Przedstawiciele lewicy agitowali za jednolitym frontem. Nie obeszło się jednak bez akcentów antypeperowskich, które zmuszony był prostować przedstawiciel Centralnego Komitetu Wykonawczego, mówiący m. in. o konieczności zacieśniania współpracy obu partii. „Trzeba w terenie stworzyć warunki przez pracę, gdyż interes nasz jest wspólny. Zarówno PPR-owi potrzebna jest silna PPS, a nam silna PPR”⁹². Ocenił on także bardzo krytycznie pracę kierownictwa Wojewódzkiego Komitetu i stan pracy organizacyjnej⁹³. Grupa lewicowa, jak się wydaje, nie odniosła w czasie obrad Rady Wojewódzkiej pełnego sukcesu. Nie posiadała ona jeszcze dostatecznie silnej pozycji wśród aktywu terenowego. Jej metody działania też nie zawsze były najlepsze — często obciążone uproszczeniami⁹⁴. Mimo prób rozbicia lewicy, zdołała ona z czasem okrzepnąć i zdobyć poparcie aktywu terenowego, a także poważnej części aktywu wojewódzkiego.

Rok 1948 przebiegał w życiu obu partii pod znakiem dalszej ewolucji koncepcji „jednolitofrontowej” w koncepcję jedności organicznej obu partii robotniczych. Znalazło to odbicie na naradzie aktywu 10 stycznia 1948 r., zwołanej w celu omówienia przebiegu i wyników XXVII Kongresu Polskiej Partii Socjalistycznej⁹⁵.

W związku ze sprawą zjednoczenia ruchu robotniczego w Polsce — nastąpiła też polaryzacja sił w olsztyńskiej organizacji Polskiej Partii Socjalistycznej. Liczba zwolenników zjednoczenia ruchu robotniczego systematycznie wzrastała, choć proces ten nie odbywał się bez tarć wewnętrznych, niejednokrotnie ostrych w formie. W czerwcu 1948 r. odbyło się posiedzenie Rady Wojewódzkiej, na którym omawiano tezy programowe i organizacyjne jednoczących się partii⁹⁶. Proces przygotowań do zjednoczenia trwał do jesieni. Jednym z akor-

⁹⁰ SAKW 22/II/1 protokół z zebrania Rady Wojewódzkiej PPS z 27 XI 1947 r.

⁹¹ Ibidem, a także SAKW 1/Va/1. Notatka w sprawie przebiegu posiedzenia Rady Wojewódzkiej z 27 XI 1947 i wyborów delegatów na Kongres.

⁹² Ibidem.

⁹³ Ibidem. Według oświadczenia przedstawiciela CKW — na skutek zaniedbań w pracy organizacyjnej, polegających m. in. na tym, że z 13 000 ewidencyjnych członków PPS w Olsztyńskim, składki partyjne opłacało jedynie 1200 — olsztyńska organizacja otrzymała tylko 3 mandaty na Kongres. Trudno na podstawie istniejącej dokumentacji ocenić, czy była to najistotniejsza przyczyna takiej decyzji, czy nie miała ona innego, szerszego podłoża.

⁹⁴ Ibidem.

⁹⁵ SAKW 22/VII/3.

⁹⁶ SAKW 22/II/1 protokół zebrania Rady Wojewódzkiej z 7 VI 1948 r.

dów końcowych tego procesu było posiedzenie Rady Wojewódzkiej 3 października 1948 r., poświęcone ocenie dotychczasowej drogi rozwoju wojewódzkiej organizacji Polskiej Partii Socjalistycznej oraz omówieniu też przedjazdowych. Na tym posiedzeniu dokonano jakby generalnej rozprawy z prawicą. Na jego przebiegu wycisnęły piętno decyzje w sprawie likwidacji prawicowo-nacjonalistycznego odchylenia. Uwidaczniało się to w skrajnym podejściu do pewnych problemów z przeszłości wojewódzkiej organizacji Polskiej Partii Socjalistycznej, a szczególnie do spraw personalnych⁹⁷.

Podkreślając jeszcze raz dyskusyjny charakter ocen, wynikający zarówno ze stanu bazy źródłowej oraz opracowań ogólnych, trzeba na zakończenie artykułu zwrócić jeszcze uwagę na rolę organizacji wojewódzkiej Polskiej Partii Socjalistycznej w rozwoju podstawowych dziedzin życia regionu.

Wspomniano już o udziale członków Partii w budowie aparatu państwowego. Brak niestety danych, które mogłyby ukazać dynamicznie wkład Polskiej Partii Socjalistycznej w tę dziedzinę. Fragmentaryczne informacje wskazują, że już na początku 1946 r. do Polskiej Partii Socjalistycznej należało 4 starostów i 2 wicestarostów⁹⁸. Stan ten ulegał zmianom *in plus* w późniejszych latach. Powoływanie rad narodowych w Olsztyńskim odbywało się, jak to już podkreślono, przy dużej aktywności działaczy Polskiej Partii Socjalistycznej. Stwierdzenie to odnosi się zarówno do okresu przygotowawczego, kiedy komisja porozumiewawcza stronnictw demokratycznych czyniła starania w Krajowej Radzie Narodowej o przyspieszenie momentu powołania Mazurskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej, a przede wszystkim do okresu organizowania powiatowych i gminnych rad narodowych. W pierwszym składzie Mazurskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej podział mandatów przedstawiał się następująco: Polska Partia Robotnicza — 16, Polska Partia Socjalistyczna — 16, Stronnictwo Ludowe — 13, Stronnictwo Demokratyczne — 5, Polskie Stronnictwo Ludowe — 2⁹⁹. W Miejskiej Radzie Narodowej w Olsztynie Polska Partia Socjalistyczna i Polska Partia Robotnicza posiadały po 6 mandatów. Układ sił politycznych w powiatowych i gminnych radach narodowych w połowie 1947 r. wskazywał na poważną rolę, jaką odgrywała w nich Polska Partia Socjalistyczna.

Poniższa tabela przedstawia podział mandatów w powiatowych i gminnych radach narodowych w połowie 1947 r.¹⁰⁰

	PRN	GRN
PPR	282	737
PPS	236	430
SL	105	238
SD	23	15
bezp.	195	1137

Rady Narodowe stały się z czasem bardzo ważną płaszczyzną współdziałania obu partii robotniczych, które podejmowały na forum rad tak istotne w owym okresie problemy, jak usprawnienie administracji, kontrola instytucji spełnia-

⁹⁷ Ibidem. Protokół z zebrania Rady Wojewódzkiej z 3 X 1948 r. Wydaje się, że przymiotnik „prawicowy” był w czasie tego posiedzenia stosowany w zbyt szerokim zakresie bez dostatecznie wnikliwej oceny ludzi i ewolucji, jaką oni przeszli. Część wykluczonych na tym posiedzeniu aktywistów PPS została zrehabilitowana w 1956 i 1957 r.

⁹⁸ SAKW 1/Va/1.

⁹⁹ SAKW 22/VII/1.

¹⁰⁰ SAKW 1/Va/1 sprawozdanie Wydziału Organizacyjnego KW PPR za okres III — V 1947 r.

jących ważne zadania w dziedzinie pomocy rolnictwu i w zaopatrzeniu ludności, problem mieszkaniowy, a szczególną aktywność wykazały w sprawie zwalczania spekulacji¹⁰¹. Można bez przesady stwierdzić, że działalność partii robotniczych i ich współpraca była czynnikiem decydującym o rozwoju rad w regionie i umacnianiu ich pozycji w społeczeństwie.

Założenie podwalin spółdzielczości miejskiej w Olsztyńskim przypadku w udziale przede wszystkim działaczom Polskiej Partii Socjalistycznej. Ich konstruktywny wysiłek w okresie pionierskim w dziedzinie organizowania spółdzielni — wydaje się nie budzić wątpliwości mimo, że w późniejszym okresie pewne grupy działaczy starały się uczynić ze spółdzielczości przedmiot rozgrywek politycznych. W 1947 r. zaczęła się także na polu rozwoju spółdzielczości krystalizować płaszczyzna współdziałania obu partii robotniczych. Do jej stwórczenia przyczyniło się dążenie, zmierzające do ugruntowania zdrowych podstaw gospodarczych ruchu spółdzielczego i wyeliminowania z niego tych elementów, które reprezentowały obce tendencje polityczne oraz tendencje spekulacyjne¹⁰². Jeżeli wziąć pod uwagę ówczesny układ systemu zaopatrzenia ludności, nie sposób nie podkreślić doniosłej wręcz roli, jaką odegrała spółdzielczość w stabilizacji gospodarczej regionu oraz jej znaczenia politycznego.

Ograniczymy się do zasygnalizowania jeszcze tylko dwóch dziedzin życia regionu, do których organizacja wojewódzka Polskiej Partii Socjalistycznej wniosła istotny wkład. Chodzi po pierwsze o powołanie do życia związków zawodowych oraz o działalność polityczną i gospodarczą na wsi, wyrażającą się m. in. w udziale w pracach Związku Samopomocy Chłopskiej. Pierwszą organizacją związkową, która rozpoczęła swą działalność na Warmii i Mazurach, był Związek Zawodowy Kolejarzy. Z szeregów tego Związku rekrutował się czołowy aktyw Polskiej Partii Socjalistycznej, który w pierwszym okresie nadawał ton powstającej do życia organizacji wojewódzkiej. Kolejarze byli w Olsztynie najlicniejszym oddziałem klasy robotniczej, stąd doniosłe znaczenie, jakie posiadała organizacja ich życia politycznego. Środowisko kolejarzkie było zróżnicowane. Obok pracowników Olsztyńskiej Dyrekcji Kolei i służb specjalistycznych węzła kolejowego — istniała liczna grupa robotników kolejowych. Pierwsza ekipa kolejarzy przybyła do Olsztyna z Białegostoku już w połowie lutego 1945 r. Stanowiła ona pierwszą ekipę administracji polskiej. W miarę rozwoju dyrekcji kolei przybywali do Olsztyna także pracownicy kolejowi z Warszawy i innych regionów Polski. Stosunkowo liczna była grupa byłych pracowników wileńskiej dyrekcji kolejowej, którzy w ramach repatriacji osiedlili się w Olsztynie. W wielkich kampaniach politycznych wkład partyjnego aktywu kolejarzkiego był bardzo istotny. Rzecz jasna, mimo poważnych wpływów Polskiej Partii Socjalistycznej wśród kolejarzy w okresie początkowym również istniały duże wpływy Polskiej Partii Robotniczej, szczególnie wśród szeregowych pracowników kolejowych. Znaczny wkład wniosła Polska Partia Socjalistyczna także w rozwój Związku Zawodowego Pocztowców i Pracowników Spółdzielczych oraz Związku Pracowników Państwowych. Zainteresowanie ze strony Polskiej Partii Socjalistycznej problematyką wiejską wystąpiło wyraźnie w drugiej połowie 1946 r. Od tego czasu wzrastała dość szybko liczba członków Polskiej Partii Socjalistycznej, rekrutujących się ze wsi. Razem z zainteresowaniem się wsią i jej problemami, następowała aktywizacja działalności partii w Związku Samopomocy Chłopskiej. W 1947 r. do Polskiej Partii Socjalistycznej należało 93 prezesów kół Związku Samopomocy Chłopskiej i 15 prezesów zarządów gminnych oraz 132 członków zarządów powiatowych.

¹⁰¹ SAKW — zachowane protokoły Komisji Porozumiewawczej.

¹⁰² AKW MO — sprawozdania dekadowe.

Liczby te nie odzwierciedlają rzeczywistego wkładu członków Polskiej Partii Socjalistycznej w pracę Związku Samopomocy Chłopskiej i poszczególnych jego ogniw organizacyjnych.

Można by kolejno omawiać udział Polskiej Partii Socjalistycznej w rozwoju dalszych dziedzin życia społecznego, gospodarczego i kulturalnego w pierwszych latach kształtowania na Warmii i Mazurach życia polskiego. Nie trudno byłoby wykazać, że wszędzie działali członkowie tej Partii, spełniając konstruktywną, a często inspirującą rolę. Będzie to jednak zadaniem pełnej monografii organizacji Polskiej Partii Socjalistycznej w Olsztynie.

Konkluzją niniejszego artykułu może być stwierdzenie, że niezależnie od tendencji, panujących wewnątrz organizacji wojewódzkiej, od zygawkatego charakteru reprezentowanej przez kierownictwo Wojewódzkiego Komitetu linii politycznej — Polska Partia Socjalistyczna była na Warmii i Mazurach siłą, która odegrała doniosłą rolę w organizacji polskiego życia politycznego, która poniosła poważne zasługi w walce o zwycięstwo Bloku Stronnictw Demokratycznych w referendum i w wyborach do Sejmu Ustawodawczego, która wreszcie odegrała istotną rolę w stabilizacji życia tego regionu.